

УДК 631 (477.8)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Нікуліна В.Б.

В даній статті розглядаються теоретичні аспекти організаційно – економічного механізму забезпечення агропромислового виробництва України в сучасних умовах господарювання. Характеризуються основні компоненти організаційно – економічного механізму вітчизняного агропромислового виробництва, такі як: створення суб'єктів ринкового типу; інфраструктура аграрного ринку; організація земельних відносин; система управління аграрною сферою; розвиток сільського підприємництва; розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації; програми сільського розвитку; інвестиційно - інноваційний розвиток.

Ключові слова: агропромислове виробництво, організаційно – економічний механізм, аграрний сектор, інвестиційно-інноваційний розвиток, аграрна сфера, підтримка держави, земельні відносини.

ВСТУП

Розвиток економіки держави значною мірою залежить від конкурентного розвитку агропромислового виробництва, важливу роль у забезпеченні якого відіграють організаційні та економічні важелі та інструменти.

Сьогодні науці і практиці необхідно зосередити увагу на обставинах, що обумовлюють дисфункціональність організаційно-економічного механізму розвитку агропромислового виробництва, яка спричинена неповною та непослідовною визначеністю довгострокових політичних, організаційних, екологічних, соціальних та економічних цілей, які мають глобальне значення для суспільства в цілому.

Питанню формування організаційно-економічного механізму присвятили свої наукові праці такі вітчизняні та російські вчені-економісти, як М.Дем'яненко [7], В.Кашин [3], В.Іонов [3], С.Мочерний [6], М.Янків [11], Л.Бойко [1], М.Хвесик [8], В.Цибок [10], Ю.Лузан [4], С.Ізмайлов [2]. Вони пов'язували формування організаційно-економічного механізму з фінансуванням, страхуванням, оподаткуванням, управлінням, регулюванням.

Визначення організаційно-економічного механізму як стратегічної гри на основі взаємодій економічних об'єктів, опису дій суб'єктів господарювання належать лауреатам Нобелівської премії з економіки за 2007 рік – Лео Гурвіцу, Роджену Майерсону, Еріку Маскіну за „основоположний вклад у теорію економічних механізмів”.

Організаційно-економічний механізм, за Ю.Лузаном [4], є способом забезпечення реалізації вимог об'єктивних законів у процесі суб'єктивної людської діяльності.

Цей механізм охоплює широкі надбудовні відносини (політичні, ідеологічні, морально-етичні, правові тощо), що активно впливають на базис.

Самостійними об'єктами у складі організаційно-економічного механізму є наступні сфери:

- державно-правова;
- господарсько-правова;
- адміністративно-виконавча;
- державного та господарського управління;
- самоврядування.

Функціонування організаційно-економічного механізму розвитку агропромислового виробництва повинно бути спрямовано на послідовне розв'язання наступних стратегічних завдань:

- продовольче забезпечення і продовольча незалежність держави;
- розвиток сільських територій та спрямування аграрного потенціалу на задоволення потреб населення;
- інтегрування України у світовий продовольчий ринок.

Ускладнюють розв'язання стратегічних завдань специфічні умови розвитку вітчизняного аграрного сектора, а саме:

- незавершеність формування ринкової економіки;
- неадекватність учасників ринку та державних органів управління до ринкових засад;
- недореформування земельних відносин;
- недосконалість системи управління, невідповідність її вимогам побудови сучасного аграрного ринку.

Нікуліна Вікторія Богданівна, к.е.н., доцент кафедри економіки Тернопільської філії Європейського університету, тел. 097-595-55-26, e-mail: nikulina-viktoria@mail.ru

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною причиною недосконалості організаційно-економічного механізму забезпечення ефективного розвитку агропромислового виробництва є відсутність гармонійного поєднання важелів й інструментів, які мають бути спрямовані на максимальне використання наявного аграрного потенціалу України.

Системне управління аграрного сектора України, за Ю.Лузаном [4] має спиратися на адекватну методологію, де головним методом стає системна декомпозиція формування і реалізації відповідних організаційно-економічних заходів, які повинні мати послідовний та системний характер.

До складу компонентів організаційно-економічного механізму агропромислового виробництва в Україні входять:

- створення суб'єктів ринкового типу;
- інфраструктура аграрного ринку;
- організація земельних відносин;
- система управління аграрною сферою;
- розвиток сільського підприємства;
- розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації;
- програми сільського розвитку;
- інвестиційно-інноваційний розвиток;
- система державного контролю і логістики;
- кредитування та банківські послуги;
- страхування сільськогосподарських ринків;
- підтримка держави;
- цінове та митно-тарифне регулювання;
- матеріально-технічне забезпечення;
- оподаткування;
- ринок цінних паперів.

Розглянемо особливості компонентів організаційно-економічного механізму створення суб'єктів ринкового типу. Ринкові відносини зумовлюють широкий розвиток кооперацій в аграрному виробництві. За М.Маліком [5], кооперація – це засіб організації підприємницької діяльності, форми ведення і організації виробництва. Перспективними у цьому плані є обслуговуючі, заготівельно – збутові кооперативи.

Розвиток кооперативів у сільській місцевості потребує приведення кооперативного законодавства та практичних механізмів державної підтримки у відповідності з рекомендаціями міжнародних інституцій та з набутою світовою практикою. Через кооперативи агротоваровиробники мають можливість використовувати переваги великого капіталу, збільшувати надходження коштів і підвищувати рівень свого добробуту.

Вітчизняна практика розвитку обслуговуючої кооперації свідчить, що в ній зацікавлені переважно особисті селянські (ОСГ) та фермерські (ФГ) господарства, яким об'єднання в кооперативи дає змогу на основі спільних заготівельної, агротехнічної та збутової діяльності досягти високих рівнів технологічності та товарності.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи запобігають вилученню капіталу із

сектора сільськогосподарського виробництва в посередницькі комерційні структури, які з ним не зв'язані. Забезпечуючи своїм членам – клієнтам послуги за собівартістю, кооперативи сприяють зміцненню їхнього економічного потенціалу і соціального статусу, поліпшенню умов господарювання, виникненню нових стимулів для нарощування випуску товарної продукції.

Перехід на ринкові відносини сприяє широкому розвитку кооперацій в аграрному виробництві. В такий спосіб відбувається інтеграція в одній особі власника і робітника без порушення виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства зі збереженням територіальної та організаційної цілісності господарства та його інфраструктури.

Організація земельних відносин гальмується спрямуванням реалізацій вимог Земельного кодексу України. Це не дає можливості запровадити ефективні фінансові інструменти для додаткового залучення в аграрний сектор капіталу, меліорацій, здійсненню природоохоронних заходів, розв'язання проблем землевпорядкування та виконання інших економічних та організаційних заходів.

Перехід до ринку в аграрному секторі економіки вимагає розвитку вільного підприємництва. Принципова відмінність підприємництва в сільському господарстві пов'язана з головним засобом виробництва - землею.

Підприємницька діяльність всіх суб'єктів господарювання повинна ґрунтуватись на засадах схильності до ведення сільського господарства, пошуку можливостей та ініціативності аграріїв, завзятості й наполегливості, готовності піти на ризик, високої ефективності індивідуальної праці. Для прикладу, особливостями функціонування малих підприємств у сільському господарстві є:

- сезонний характер отримання продукції;
- залежність результатів діяльності від погодних умов;
- потреба в сучасному технологічному устаткуванні;
- нерегулярність отримання виручки протягом виробничого циклу.

Зазначені особливості сільськогосподарського виробництва вимагають створення стабільного внутрішнього і зовнішнього середовища для нормальної підприємницької діяльності.

На заваді широкому розвитку підприємництва в аграрній сфері України стоять певні складнощі – відсутність первинного капіталу працівників сфери АПК, належного правового захисту, юридичних гарантій підприємців з питань власності, розпорядження майном, отримання і розподілу доходів.

У сьгоднішніх умовах серед сільськогосподарських підприємств найбільш ефективно господарюють приватні підприємства (в тому числі фермерські) на господарські товариства.

Винятково важливу роль у підвищенні ефективності організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку АПК мають кредитування та інші банківські послуги, страхування ризиків, ринки

боргових зобов'язань та застав, посередницькі послуги при інвестуванні та розвиток ринку цінних паперів. Низький рівень розвитку кредитування зумовлений відсутністю іпотечного кредитування, механізмів формування заставної бази та інших видів гарантій. Така важлива складова організаційно-економічного механізму як страхування недостатньо ефективно розвивається через відсутність стандартизації страхових процедур, механізмів організації взаємного страхування, стримування створення Державного агентства з регулювання сільськогосподарського страхування.

Значною складовою організаційно-економічного механізму забезпечення агропромислового виробництва (АПВ) є побудова ефективної системи управління. Ця складова немає високого рівня розвитку через неповну визначеність сфери управління (сільське господарство, переробка, лісове, водне і рибне господарства, земельні ресурси, сільські території, аграрна наука і освіта як єдина сфера), принципів централізації та децентралізації функцій управління, ролі та місця держави та регіонів тощо. Дана складова організаційно-економічного механізму вимагає систематизації та стандартизації управлінської діяльності, удосконалення управлінського обліку і звітності, залучення кращого досвіду розвинених країн.

Прикладом успішного удосконалення організаційно-економічного механізму є Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. В ній запроваджено комплексні заходи з удосконалення всіх складових механізму. На виконання даної програми потрібно сконцентрувати спільні зусилля держави, місцевого самоврядування та громадських аграрних організацій та об'єднань.

Серед важливих передумов формування необхідної матеріально-технічної бази є інноваційно-інвестиційне забезпечення. Прикладом позитивного конкурентного інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні є розвиток птахівництва, олійо-жирового комплексу, виноградарства та виноробства, горілчаної та кондитерської промисловості. Стримують процеси інвестування незавершеність земельної реформи, недосконала система оподаткування тощо. У сучасних умовах господарювання інноваційно-інвестиційний потенціал аграрних підприємств слід розглядати як багатоелементну систему. Формування інноваційно-інвестиційного потенціалу аграрного підприємства - складний процес створення підприємницьких можливостей для досягнення стабільного розвитку та ефективності здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності.

Особливої уваги потребує формування виваженої цінової політики. Дрібнотоварні сільськогосподарські товаровиробники не можуть протидіяти монополізованим посередникам і переробникам агропродукції, що приводить до

зниження закупівельних цін у період масового збору врожаю та спаду ефективності господарювання.

Формування та розвиток ринкових відносин вимагають від держави удосконалення правової бази, що забезпечувала відповідальність агро виробників перед суспільством. Ефективність сільськогосподарського виробництва значною мірою залежить від ефективності функціонування аграрного ринку.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасного стану організаційно-економічного забезпечення розвитку агропромислового виробництва вказує на необхідність впровадження додаткових політичних, організаційних, економічних і соціальних завдань, які використовуватимуться при підвищенні ефективності залучення кожної із складових організаційно-економічного механізму функціонування АПК.

Ефективне функціонування агропромислового виробництва тісно взаємопов'язане з успішним розвитком і наявністю біржової діяльності. Лише комплексна інтенсифікація розвитку агропромислового виробництва, поряд із становленням конкурентноспроможного біржового ринку сільськогосподарської продукції, забезпечить стабілізацію аграрного сектора й економіку країни на макроекономічному рівні та в цілому.

Інфраструктура аграрного ринку представлена нерозвиненою біржовою торгівлею. Через аграрні біржі реалізується лише 1-2% обсягів реалізації зерна. Аграрний фонд має недостатнє та несвочасне фінансування тому не є дієвим інструментом державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції. На жаль не існує надійних обмежувачів для недопущення імпорту неякісної продукції.

Становлення ринкових відносин, розвиток глобальних процесів вимагають нових підходів до розгляду основних принципів економічної теорії, глибинних протиріч функціонування виробничих систем у нових умовах господарювання. Тому виробничо – економічні відносини мають підпорядковуватись механізму, що діє відповідно до сучасного стану агропромислового виробництва з урахуванням дій об'єктивних законів і суспільних потреб.

У процесі становлення ринкових відносин в економіці України важливим є визначення пріоритетних секторів, розвиток яких може вплинути на зростання національної економіки. Одним із таких секторів є аграрний, результати діяльності якого впливають на рівень життя населення та формують ситуацію на споживчому ринку держави. Відповідно до цього важливим є вивчення питань з раціональної організації агропромислового виробництва.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Л.В. Наукові засади організаційного регулювання земельних відносин у сільському господарстві / Л.В.Бойко // Економіка АПК. – 2011. - №2. - С.13-18.

2. Измайлов С. Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г.) / С.Измайлов, К.Сонин, М.Юдкевич // Вопросы экономики. – 2008. - №1. – С.5-27.
3. Кашин В.Н. Хозяйственный механизм и эффективность промышленного производства/ В.Н.Кашин, В.Я.Ионов. – М.: Наука, 1997. – 368 с.
4. Лузан Ю.П. Організаційно–економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретично – методологічний аспект / Ю.П.Лузан // Економіка АПК. – 2011. - №2. – С.3-12.
5. Малік М.Й. Фінансово – кредитний механізм у розвитку аграрного підприємства / Малік М.Й. // Фінанси України. – 2010. - №5. – С.17-21.
6. Мочерний С.В. Економічна теорія: посібник / С.В.Мочерний – К.: Академія, 2001. – 565 с.
7. Фінанси сільськогосподарських підприємств (посібник з питань фінансових відносин у ринкових умовах) / [за ред. М.Я. Дем'яненка]. – К.: ІАЕ, 2000. – 604 с.
8. Хвесик М.П. Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах трансформації економіки / Хвесик М.П. Вісник Сумського національного університету. Серія „Економіка та менеджмент”.– 2006. - Випуск 5-6 (22-23). – С.43-48.
9. Хорунжий М.Й. Економіка села в контексті організаційно–економічних трансформацій / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С.136-139.
10. Цибок В.О. Організаційно–економічний механізм державного регулювання АПК в умовах фінансової кризи / Цибок В.О. // Економіка АПК. – 2009. -№10. – С.22-25.
11. Янків М.Д. Організаційно–економічні механізми розвитку і функціонування АПК України / М.Д.Янків. – Львів: Коопосвіта, 2000. – 450с.